

Helsinki keisarikaupunkina

Euroopan pääkaupunkinen joukossa Helsingillä on harvinainen erityisasema: se on korotettu pääkaupungiksi. Kun Suomen alue oli liitetty vuonna 1809 Venäjän keisarikuntaan, teki keisari Aleksanteri I Suomesta erillisen valtion. Hän korotti matalaprofiilisen uusmaalaisen pikkukaupungin uuteen suurrooliinsa vuonna 1812. Päätös liittyi eurooppalaisen suurvaltapolitiikkaan. Helsingistä tehtiin Suomen siviili- ja sotilashallinnon keskus ja Venäjän keisarikunnan näyteikkuna länteen. Jälleenrakennustyöhön palkattiin parhaat asiantuntijat. Muutamassa vuosikymmenessä nousivat monumentaalikeskustan rakennukset, suunnittelijana saksalaissyntyinen arkkitehti C. L. Engel. Helsingistä tehtiin ”Pohjolan valkea kaupunki”.

Jälleenrakennustyöhön palkatut asiantuntijat tunsivat eurooppalaisen sotilasarkkitehtuurin perinteitä. Helsingin ensimmäiset uudet rakennukset olivat sotilaskäyttöön. Katajanokan kasarmit, Divisioonan komentajan talo (nykyinen Valtioneuvoston juhlahuoneisto), Suomen kaartin kasarmi (nykyinen pääesikunta) ja Turun kasarmit (nykyinen linja-autoaseman alue) olivat arkkitehti C.L. Engelin varhaistöitä. Venäläisiä joukkoja Suomessa oli 1800-luvun lopulla rauhanaikaan noin 12 000 miestä. Kriisitilanteissa määrä moninkertaistui.

Kun Senaatintorilla katsoo: kaikkialla näkyy valta. Pohjoispuolella on Nikolainkirkko ja eteläpuolella Helsingin kaupungintalo. Väliin sijoittuvat yliopiston rakennukset ja valtioneuvosto. Näissä rakennuksissa toimineet ihmiset ovat muokanneet toriin liittyviä mielikuvia. Rakennukset muodostavat monikerroksisen kaupunkitilan, suljetun arkkitehtonisen kehyksen. Senaatintoriin liittyvät kollektiiviset muistot kertovat Suomen Venäjä yhteyksistä ja omasta valtiollistumisesta, kansallisen identiteetin rakentumisesta ja kansalaisyhteiskunnan muodostumisesta.

Jokainen pääkaupunki tarvitsee voitonaukionsa ja suurtorinsa ilmentämään valtion ja alamaisten/kansalaisten välistä yhteyttä. Helsingistä tehtiin varuskunta- ja hallintokaupunki osoittamaan Venäjän imperiumin mahtiasemaa. Helsingin uutta arvoa vastannut klassisistinen ilme syntyi keisari Aleksanteri I:n tahdosta ja ilmensi aikakauden eurooppalaisia virtauksia, valitusta ja antiikin jälkivaikutusta.

Uusklassismi sopi tyyllillisesti ilmentämään Venäjän valtakunnan suuruutta. J. A. Ehrenström johti uudelleenrakentamiskomiteaa. Hän oli laajasti matkustellut mies ja Kustaa III:n entinen suosikki, joka sai uuden hallinnon kaiken tuen. Suunnittelusta vastasi Tallinnassa ja Pietarissa toiminut

berliiniläinen arkkitehti Carl Ludwig Engel. Keisari Aleksanteri seurasi itse asemakaavan valmistumista. Hänen seuraajansa (v:sta 1825) keisari Nikolai I paneutui henkilökohtaisesti pääkaupungin arvorakennusten suunnitteluun. Senaatintorin seudusta tuli uudelleenjärjestelyjen ansiosta sekä hallinnollinen että kulttuurinen keskus.

Senaatintori ilmentää hyvin, kuinka kuninkaan kaupunki jäi keisarikaupungin alle. Nimittäin samalla paikalla oli ollut vuosikymmenten ajan kaupungin vanha Suurtori. Helsingiläiset kokoontuivat torilla jo 1600-luvulla yhteisiin neuvonpitoihin, kirkonmenoihin, hautajaisiin ja kaupungin raadin julistuksia kuuntelemaan. Vironniemelle 1640 siirretyn Helsingin päätorin varrella sijaitsivat kirkko ja hautausmaa, koulutupa, kivinen raatihuone, päävahdin rakennus ja merkittävimpien kaupunkilaisten rakennukset. Alueen rakennusten vaatimaton mittakaava näkyy yhä Senaatintorille tehdyssä kivetyksessä, joka osoittaa vanhan Ulrika Eleonoran kirkon paikan. .

Historia ei jatkunut Helsingissä: uusi monumentaalinen ja keisarillinen suurtori hävitti altaan Ruotsin vallan aikaisen keskeisaukion. Muutos oli symbolisesti tärkeä. Uuden hallitsijan tahto ohitti porvareiden mieltymykset. Suomea ei rakennettu vauraan kauppiasluokan tahdittamana, vaan osana Venäjän imperiumin ulkopoliittista ja sotilaallista kehitystä. Senaatintori ilmensi Suomen suuriruhtinaskunnan ja sen nuoren pääkaupungin Helsingin mentaalista riippuvuutta keisarista, keskusvallasta ja valtiosta.

Helsingin kehittämisen pohjana olivat sotilaalliset ja yleispoliittiset näkökohdat. Aikaa myöten Senaatintorille antoi selkeimmän leimansa Keisarillisen Aleksanterin yliopisto (v:sta 1919 Helsingin yliopisto). Yliopiston päärakennus valmistui vuonna 1832 ja se vihittiin pitämällä promootio. Oppisääty, professorit ja ylioppilaat nousivat kaupungin henkisen ja kulttuurisen virkamieskunnan keskiöön. Tämä eliitti sai poliittista merkitystä, kun Suomen kansallista ja ideologista ohjelmaa ryhdyttiin muokkaamaan. Akateemiset juhlat ja promootiot, jotka saivat heti valtiolliseen ja patrioottiseen leiman, sinetöivät Senaatintorin Itämeren ranta-alueiden merkittävimmäksi akateemiseksi toriksi.

Keisarillinen palatsi, nykyinen Presidentin Linna, sijaitse Kauppatorin varrella. Keisarivierailut sitoivat hallitsijan seremoniaalisesti Senaatintoriin. Vuoden 1863 valtiopäivien avajaisten yhteydessä keisari Aleksanteri II otti Senaatintorilla vastaan 20 000 sotilaan ohimarssin. Se osoitti Suomen olevan olennainen osa Venäjän puolustusjärjestelmää. Ylioppilaiden soitukulkueiden pitkä historia alkoi vuonna 1863. Opiskeleva nuoriso järjestäytyi Senaatintorilla ja siirtyi

soihtukulkueena *Maamme*-laulua laulaen tervehtimään hallitsijaa keisarillisen palatsin edustalle.

Sama rituaali toistettiin lukuisia kertoja myöhemmin. Nykyään se kuuluu osana ylioppilaiden 6.12. itsenäisyyspäivän juhلاميelenosoitukseen.

J.A. Ehrenströmin asemakaava 1811 keisarin vahvistamana

Vironniemellä sijaitti **Egentliga Staden** – uusi alue oli **Nyländska förstaden** lounaassa ja lännessä

- Leveä **Esplanaden** erotti alueet ja se jatkui **Boulevarden** –nimisenä päätteenään **Sandvikens Torg**
- **Esplanadin ja Bulevardin** yhtymäkohtaan muodostui **Skillanden**
- Kaupungin vanha tori laajentui Suurtoriksi (**Stora Torget**)

Kun Keisari AI vierailu kaupungissa 1819, JAE esitteli, että uusi Hämeentullista Suurtorille johtava katu nimettäisiin keisarin ja tähän katuun poikittain tuleva kruununhaan pääkatu keisarinnan nimeä

- AI ei suostunut tähän, vaan määräsi kadun nimeksi **Unions Gatan** merkiksi Suomen ja Venäjän välisestä hallitsijayhteydestä
- Puolisokadun AI hyväksyi ja niin saatiin **Elisabeths Gatan** nykyiselle paikalleen
- Samalla I kadunnimitoimikunta muodostettiin kenraalikuvernööri Steinheilista ja Ehrenströmistä

Tuloksena oli että vuoden 1920 palojärjestyksen yhteydessä vahvistettiin lukuisia joukko uusia katuja kantakaupunkiin

- **Marie Gatan, Constantin Gatan, Nicolai Gatan, Michaels Gatan, Freds Gatan, Senats Gatan, Kyrcko Gatan, Berg Gatan** sekä ainakin
- **Fabians Gatan, Riddare Gatan, Mauritz Gatan, Catherine Gatan, Helena Gatan, Sophie Gatan** keskustaan

Uudenmaan esikaupunkiin koko joukko uusia katuja

- Toiminnallisia eli **Casern Gatan, Södra Magazins Gatan, Norra Magazins Gatan, Högbergs gatan, Regerings Gatan, Västra & Östra Sandviks Gatan, Östra & Norra & Sörda Quain** (rantalaituri)
- Henkilöille ja /tai pyhimyksille omistettuja katuja kuten **Ludvigs Gatan, Richards Gatan Lilla Roberts Gatan, Stora Roberts Gatan, St. Vladimirs Gatan, St, Georgs Gatan, St. André Gatan, St. Anne Gatan, Fredrics Gatan,**

Huomattavimmat nimet siis:

1. Ns keisarillisia nimiä – venäläiset pyhimykset ja ritarikuntien mukaiset nimet
2. keisarillisten henkilöiden mukaan nimetyt
 - Constantin = AI:n veli, suuriruhtinas Konstantin
 - Sophia = Ai öiti, keisarinna Sofia Dorotea Augusta (os. Wüttembergin prinsessa)
 - Helena= suuriruhtinatar Helena, mahd venäläinen pyhimys, Fab Steinheilin tytär Helena
 - Katariina = mahd Venäjän keisarinna Katariina Suuri, Ehrenströmin äiti Christina Catharina Sederholm tai pso Hedvik Katarina Lagerborg
 - Maria = AI:n äiti, keisarinna Maria Feodorovna
3. Keisarin alalaiset, uuden pk kehittämiseen osallistuneet (maaherra Fredrik Stjernwall, kenraalikuvernööri **Fabian** Steinheil, arkkitehti Johan Carl **Ludvig** Engel, kreivi Gustaf **Mauriz** Arfelt, senaatin oikeusosaston sihterri ja esittelijä, myöh vapaaherra Albrecht Fredrik **Richard** de la Chapelle, ministerivaltiosihtööri **Robert** Reh binder
4. Ulkomaiset vaikutteet näkyvät Esplanadissa, bulevardissa ja laituri –nimissä

Uusi asemakaava 1836 toi muutamia uudistuksia, ei tosin enää keisarillisia nimiä mm.

- Senaatinkadusta **Nikolai Gatan**
- Vanhasta Rauhankadusta tuli nyt **Alexanders Gatan**
- Suurtorista **Senats Torget**
- Esikaupunkitorista **Kasern Torget**
- vanhasta Hallitus Kadusta tuli **Alberts gatan** (
- Uusi **Regerings Gatan** oli entinen Slotss Gatan
- Esplanadin sivukadusta **Glo gatan**
- Muita uusia olivat mm **Wilhelms Gatan, Brunns Gatan, Abrahams Gatan, Eric's Gatan, Simons Gatan, Berharnds Gatan**
 - senaattori ja kreivi Carl **Erik** Mannerheim, kunnallisormestari Johan **Abraham** Logren, Johan **Albert** Ehrenström, kaupungininsinööri **Simon** Grönholm, kenralikuvernöörin kanslian tirehtööri Ernst **Bernhard** von Witten

Kansalliset suurmiehet vahvistettiin asteittain 1900-luvun alku vuosikymmeninä

Kuninkaanvallan aika karttoihin, kun Pitkäsillan pohjoispuolinen alue kaavoitettiin – valtuuston asettaman valiokunnan suorituksesta kadunnimistöä laadittiin kunnioittamaan 1901 Ruotsin kuninkaita ja kuningattaria, lisäksi maan merkkihenkilöitä ja maakuntia ja kapunkeija

Nimistöön saatiin nimiä kuten

Vaasa, Kristiina, Kustaa, Aadolf, Fleming, Brahe, Torkel, Kaarle, Sture ja Zachris

Kustaa Vaasan tie 1950

Töölön asemakaava – ehdotukset Socnk ja Nyström 1906. Aihepiirit

1. Töölön alueen vanhat nimet
2. Tunnetut historian henkilöt ja *Vänrikki Stoolin tarinoiden* hahmot
3. Runoilijat ja kirjallijat
4. Tiedemiehet ja taiteilijat
5. Uskonpuhdistaja Luther ja hyväntekijä Karamzin
6. Suomalainen, pohjoismainen ja eurooppalainen mytologia:

Dagmarinkatu 1906 (AIII:n puoliso, tanskalaissyntyinen prinsessa Maria Feodorvna)

Runeberginkatu 1906 / su 1928

Topeliuksenkatu 1906 / 1928

Castreninkatu 1906 / 1928

Cygnaeuksenkatu 1906 / 1928

Eino Leinon katu 1948

Presidentit

Mannerheimintie 1942

Marsalkantie 191958, aik. Mannerheimtie 1917

Kulosaari: uusi osa – ryhmänimet 1959, Relanderin aukio, Svinhufvudintie, Risto Rytin tie, Kyösti

Kallion tie

Urho Kekkosen katu 1980, ent Simonkatu

Paasikivenkatu 1959, ent. Espoonkatu Töölössä (Naistenklinikalta alaspäin)